

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти**

Дипломна робота

магістра

з теми «Розвиток пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища»

**Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M19
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Головецька Марія Петрівна**

**Керівник: Гордійчук М.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти**

**Рецензент: Дуткевич Т.В., завідувач
кафедри психології освіти,
канд.психол.наук, професор**

м. Кам'янець-Подільський 2020 р.

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні активного впровадження набуває організація навчання і виховання дітей раннього віку в освітньому просторі закладу дошкільної освіти, що зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей. Наразі на перший план висуваються завдання створення умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей її психічного і фізичного розвитку, можливостей і здібностей.

Сьогодні йде активний пошук нових форм співпраці з дітьми у навчальному процесі, звільнення їх від заорганізованості. Проблема пізнавальної активності дітей раннього віку - одна з найактуальніших у теорії психологічної науки та у практиці дошкільних навчальних закладів, оскільки активність є необхідною умовою формування розумових якостей дітей, їх самостійності, ініціативності. Формування у дітей активного ставлення до навколишньої дійсності є одним з основних напрямів виховання, оскільки власна активність дитини є однією з умов її повноцінного розвитку.

Феномен пізнавальної активності як один із найважливіших чинників навчання постійно привертає увагу дослідників, оскільки взаємодія людини із навколишнім світом можлива тільки завдяки її активної діяльності. Під пізнавальною активністю слід розуміти самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях.

Формування пізнавальної активності дітей раннього віку здійснюється в процесі навчання, де розвиваються пізнавальні психічні процеси: відчуття, сприймання, пам'ять, увага, уява, мовлення.

Аналіз навчально-пізнавальної діяльності дітей раннього віку у базових дошкільних навчальних закладах показав, що значна увага приділяється

проблемі розвитку *мовлення* вихованців й усвідомлення ними мовлення. Але при цьому більшість педагогів залучається до репродуктивного накопичення знань, умінь та навичок, не приділяючи достатньої уваги проблемі формування *пізнавальної та мовленнєвої активності* дітей зазначеного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сучасний підхід до побудови освітнього процесу базується на усвідомленні важливості раннього віку як унікального періоду розвитку особистості. Тому останнім часом спостерігається зростання інтересу до проблеми формування пізнавальної активності дітей раннього віку при вивченні психології особистості, адже без нього неможливо сформувати уявлення про людину як активного і продуктивного суб'єкта життєдіяльності. Проблема формування пізнавальної активності у різних аспектах широко відображена в працях психологів та педагогів (К.Альбуханова-Славська, Д.Богоявленська, Л.Божович, Л.Виготський, Г.Костюк, А.Матюшкін, Л.Проколієнко, С.Рубінштейн та ін.). Серед досліджень XXI століття розглядуваній проблемі присвячені роботи І.Литвиненко, С.Ладивір, Л.Мар'яненко, Т.Ткачук та ін.. Зокрема, І.Литвиненко констатує прямий зв'язок між процесом розуміння та пізнавальною активністю. Вона вказує на те, що після закінчення розв'язання проблеми пізнавальна активність нівелюється. Т.Ткачук у своєму дослідженні розглядає пізнавальну активність як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. С.Кулачківська та С.Ладивір розглядають пізнавальну активність як якісну ознаку діяльності дитини раннього віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності. С.Ладивір вважає, що пізнавальна активність виявляється в пізнавальній діяльності.

Здебільшого дослідження науковців спрямовані на вивчення розвитку окремих психічних процесів, психічних дій, так, наприклад, зорові, слухові, кінестетичні сприймання досліджували педагоги (А.М.Богуш, О.М.Леушина, Е.Й.Щербакова), психологи (Т.В.Єндовицька, Л.І.Котлярова, З.М.Богуславська,

Н.Г.Агеносова, О.І.Неклюдова), мислительні дії досліджували Л.І.Жуковська, П.І.Зінченко, З.М.Істоміна та ін.

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема дослідження: **“Розвиток пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища”**.

Об'єкт дослідження – процес розвитку пізнавальної активності дітей раннього віку.

Предмет дослідження – методика розвитку пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища.

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми розвитку пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища.

Для досягнення мети дослідження необхідно було розв'язати наступні дослідницькі завдання:

- вивчити сучасний стан розробки проблеми формування пізнавальної активності в науковій літературі;
- охарактеризувати вікові особливості розвитку пізнавальної активності у ранньому віці;
- теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку пізнавальної активності дітей раннього віку засобами ігор;
- провести дослідно-експериментальну роботу з розвитку пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища.

Теоретично-методологічну основу дослідження складають: системний підхід до розуміння особистості (Б.Г.Ананьєв, Г.С.Костюк, Б.Ф.Ломов, С.Л.Рубінштейн та ін.); діяльнісний підхід у психології (П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, О.М.Леонт'єв та ін.); теорія планомірного формування розумових дій та понять (П.Я.Гальперін); концепція ампліфікації, збагачення розвитку дошкільників (О.В.Запорожець); гуманістичний підхід до процесу навчання (А.Маслоу); залежність пізнавальної активності в дошкільному віці від контактів

з навколишнім середовищем (О.В.Запорожець, М.І.Лісіна, Д.Б.Годовікова); положення про структуру пізнавальної активності (О.М.Матюшкін); принцип єдності свідомості та діяльності; теоретичні положення про сутність активності особистості, як суб'єкта діяльності (Г.С.Костюк).

Для розв'язання поставлених мети і завдань застосовувався комплекс теоретичних та емпіричних **методів дослідження**:

- теоретичні: вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, що забезпечило розгляд загальних теоретичних питань з проблеми дослідження; вивчення, аналіз і узагальнення педагогічного досвіду, порівняння, систематизація, моделювання змісту, організаційних форм і методів навчання; зіставлення та узагальнення отриманих результатів дослідження з метою обґрунтування сутності досліджуваного явища та визначення оптимальних педагогічних умов розвитку пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища;
- емпіричні: діагностичні (усне опитування, бесіда, інтерв'ювання);
- праксиметричні (аналіз педагогічного досвіду та результатів діяльності), за допомогою яких упорядковано та систематизовано дослідницькі матеріали.

Теоретичне значення дослідження полягає:

- в уточненні змісту поняття “пізнавальна активність”;
- у визначенні психологічних умов розвитку пізнавальної активності у дітей раннього віку засобами дидактичних ігор;
- одержані результати дають можливість поглибити розуміння проблеми розвитку пізнавальної активності дитини раннього віку в умовах спеціально створеного розвивально-ігрового середовища.

Практична цінність роботи полягає в розробці та впровадженні системи методик, що можуть бути використані у практиці дошкільних навчальних

закладів для цілеспрямованого впливу на формування пізнавальної активності, як засобу розвитку індивідуальності дітей раннього віку.

Вірогідність та надійність отриманих результатів та висновків забезпечена всебічним розглядом предмету дослідження, методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, використанням взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дослідження; тривалістю експерименту, репрезентативністю вибірки експериментальних даних; кількісним і якісним аналізом емпіричних даних; використанням методів математичної статистики.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі ЗДО (ясел-садка) "Сонечко" смт Гвіздець. У дослідженні брали участь діти раннього віку (3 роки). Загальний обсяг вибірки – 25 дітей.

Структура та обсяг бакалаврської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 92 сторінки комп'ютерного тексту. Основний зміст викладено на 69 сторінках. Список використаних джерел складається з 48 найменувань.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши різноманітну наукову літературу з проблеми дослідження, класифікувавши та узагальнивши отриману інформацію, ми дійшли наступних висновків.

Ранній вік - це своєрідний і неповторний етап у житті людини, коли закладаються основи всього подальшого розвитку людини. Цей період є унікальним для розвитку мовлення. Становлення і розвиток мови впродовж перших трьох років життя нерозривно пов'язується з розвитком усіх психічних процесів і водночас слугує основою цілеспрямованої діяльності дитини.

Мовленнєво-ігрова діяльність - це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування. Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним, так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність - це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Мовленнєво-ігрова діяльність проходить у вигляді ігор-занять, у ході яких педагог може використовувати й інші види діяльності. У процесі організації цього виду діяльності максимально використовуються ігрові методи і прийоми навчання: дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігрові діалоги,

драматизації тощо. Навчання мови як діяльності передбачає також включення мовлення в різні види діяльності: пізнавальну, художню, театралізовану і т.ін. Це сприятиме створенню основи для оволодіння мовою на чуттєвому досвіді дитини (спостереження у природі, ліплення з глини, малювання фарбами) та в активній захоплюючій діяльності.

Основою мовленнєво-ігрової діяльності є уявлення дітей про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами. Як компонент мовленнєво-ігрової діяльності, гра в поєднанні з навчанням є засобом всебічного розвитку дитини, вона виконує освітню, виховну, розважальну функції і т.ін.

Отже, ми виходили з того, що мовленнєво-ігрова діяльність - це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих та ігрових умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Вихователь одночасно виступає і вчителем, і учасником гри. Він учить і грає, а дитина, граючись, навчається. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність - це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. Для забезпечення цього процесу вихователь повинен подбати про ускладнення ігор, тобто їх варіативність ігор. Відтак, керівництво вихователя іграми дітей носить опосередкований характер. При цьому зберігається пізнавальна функція мовленнєво-ігрової діяльності, адже у процесі цієї діяльності діти закріплюють, систематизують знання. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Як компонент мовленнєво-ігрової діяльності гра в поєднанні з навчанням і мовою, є засобом всебічного розвитку дитини. У зв'язку з цим мовлення та гра виконують ряд функцій.

На етапі контрольного експерименту значно підвищився рівень сформованості мовленнєвих вмінь і навичок у дітей раннього віку. Проведена робота з розвитку мовленнєвої активності у дітей раннього віку в процесі ігор-занять була ефективною.